

УДК 343.378

Гуцуляк М. Я., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету ЛьвДУВС, к.ю.н., доцент;

Дан Г. В., курсант Прикарпатського факультету ЛьвДУВС

Деякі питання щодо визначення об'єкта та предметів контрабанди за ст. 201 Кримінального кодексу України

У статті розглядаються питання щодо визначення родового та безпосереднього об'єкта контрабанди за ст. 201 КК України. Проводиться загальна характеристика понять культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих та вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боеприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, як предмету контрабанди.

Ключові слова: контрабанда, об'єкт та предмет злочину, класифікація, митний кордон, митний контроль, приховування, обмежені у вільному товарообігу.

В статье рассматриваются вопросы определения родового и непосредственного объекта контрабанды по ст. 201 УК Украины. Проводится общая характеристика понятий культурных ценностей, ядовитых, сильнодействующих и взрывчатых веществ, радиоактивных материалов, оружия и боеприпасов, специальных технических средств негласного получения информации, как предмета контрабанды.

Ключевые слова: контрабанда, объект и предмет преступления, классификация, таможенная граница, таможенный контроль, сокрытие, ограничены в свободном товарообороте.

The article deals with the problems concerning the definition of the direct object of contraband, article 201 CC of Ukraine. Such concepts as cultural values, toxic, powerful and explosive substances, radioactive materials, weapon and ammunition, special technical means of secret getting of information, as the object of contraband are characterized.

Key-words: contraband, object and subject of a crime, classification, customs border, customs control, hiding, limited in the free turnover.

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки одним з основних завдань зовнішньоекономічної політики Української держави на сучасному етапі є всебічний розвиток і розширення зовнішньої торгівлі, зміцнення економічних зв'язків з іншими країнами, захист вітчизняного товаровиробника, впорядкування системи збору митних платежів.

Вирішення цього завдання, поряд із проведенням у країні соціально-економічних реформ, багато в чому залежить і від належного правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів у галузі зовнішньоекономічних зв'язків, удосконалення порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон держави.

Аналіз судової практики за останні роки свідчить про те, що, коли раніше через митний кордон України незаконно переміщувалися переважно такі товари масового вжитку, як промислові вироби, аудіо-, відеоапаратура, продукти харчування, алкогольні напої, то сьогодні предметом нелегального ввезення в державу і вивезення із неї стають, здебільшого, стратегічно важливі сировинні товари, устаткування, технології, шкідливі для навколишнього середовища виробничі відходи, отруйні та радіоактивні речовини, наркотичні засоби, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, що безумовно завдає значної

шкоди економіці нашої держави.

Мета статті. Останнім часом особливе занепокоєння викликає переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, тобто таке явище як контрабанда.

Нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на вітчизняну продукцію. Порушується монополія держави на експорт та імпорт певних груп товарів, особливо на ті з них, що виключені із загального товарообігу. Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян (контрабанда зброї та боєприпасів, ядерних матеріалів та речовин), прав громадян у галузі користування культурними цінностями, культурним надбанням нашої держави, іншим інтересам особи.

Стан дослідження. Важливий внесок у дослідження питань контрабанди зробили А.І. Алексєєва, Х.Д. Алікперова, П.П. Андрушка, М.М. Бабаєва, Л.В. Багрій-Шахматов, А.Ф. Бантишев, В.А. Владимиров, В.М. Володько, В.К. Грищук, М.П. Карпушин, В.І. Курляндський, П.С. Матишевський, Ю.Б. Мельникова, С.І. Нікулін, Г.Б. Устинова, В.Я. Тацій, Є.А. Фролова, О.М. Омельчук, О.В. Процюк та інші.

Виклад основного матеріалу. Суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 201 КК України, полягає у тому, що він заподіює економічні збитки державі, пов'язані з несплатою обов'язкових платежів як під час перетину митного кордону України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами, що сприяє процесу «відмивання» (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом і розширенню «тіньового» сектору економіки.

Контрабанда заподіює шкоду не лише фінансовій системі держави, інтересам господарювання, а й встановленому порядку управління, національній культурній спадщині українського народу, відносинам України з іншими державами, нормальному міжнародному культурному обміну, іншим соціальним цінностям.

Питання про кримінальну відповідальність за контрабанду регулюється ст. 201 чинного КК України, яка розміщена в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини.

Дотепер ще немає єдності поглядів щодо поняття об'єкта контрабанди, тому в науці кримінального права це питання було і залишається гостро дискусійним.

Перш ніж приступити до характеристики об'єкта контрабанди, необхідно з'ясувати, що, власне, є об'єктом злочину. Об'єкт злочину – надзвичайно важливий, хоч і юридично рівноправний, рівнозначний, обов'язковий елемент складу будь-якого кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння. Загальна теорія об'єкта злочину детально і глибоко розроблена в юридичній науці, проте питання, пов'язані з його визначенням, є одними з найбільш проблемних у науці кримінального права. Правильне встановлення об'єкта злочинного посягання має велике теоретичне та практичне значення, оскільки саме це сприяє з'ясуванню соціально-політичної суті злочину, зокрема характеру та ступеня

його суспільної небезпеки.

Класифікація об'єкта злочину в науці кримінального права проводиться за різними ознаками, однак домінує думка про те, що всі об'єкти потрібно кваліфікувати в залежності від:

а) ступеня узагальненості суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом, які виступають об'єктами різних злочинів (класифікація по «вертикалі»);

б) важливості суспільних відносин, що охороняються, яким заподіює шкоду конкретний злочин (класифікація безпосередніх об'єктів по «горизонталі») [13, с. 78, 7, с. 11-20].

Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний, додатковий і факультативний об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли той самий злочин одночасно заподіює збиток декільком суспільним відносинам.

З моменту прийняття 05.04.2001 року Кримінального кодексу України, контрабанда (ст. 201) віднесена до розділу VII – «Злочини у сфері господарської діяльності». Отже, можна дійти висновку про те, що родовим об'єктом складу злочину «Контрабанда», передбаченого ст. 201 КК України, є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом щодо забезпечення господарської діяльності в Україні.

Кожен зі злочинів, об'єднаних за ознаками спільності родового об'єкта, характеризується своїм безпосереднім об'єктом, установлення якого має важливе значення для правильної соціально-політичної оцінки злочину і його юридичної кваліфікації. У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочинцем, що підпадає під ознаки даного складу [8, с. 87]

Надзвичайно складним у теорії кримінального права виявилось питання про безпосередній об'єкт контрабанди. Як видається, це є головною причиною того, що більшість авторів наукових публікацій з цих питань уникають визначення безпосереднього об'єкта цього злочину. Відзначимо, що за радянських часів переважна більшість учених безпосереднім об'єктом контрабанди визнавала монополію зовнішньої торгівлі держави, однак згодом науковці відмовились від такого твердження, адже навіть при абсолютній монополії держави на зовнішню торгівлю не в усіх випадках під час незаконного переміщення товарів та інших предметів через державний кордон здійснювалося посягання саме на монополію зовнішньої торгівлі [2, с. 18-19, 5, с. 174-185]

Такі вчені, як Г.В. Андрусів та О.Ф. Бантишев виділяють один, спільний безпосередній об'єкт для складів злочинів, які передбачають відповідальність за контрабанду та за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і відносять їх до злочинів, які посягають на встановлений порядок переміщення матеріальних цінностей, окремих предметів та речовин, які вилучені з вільного обігу, через митний кордон України, а також на її фінансово-кредитну систему. При цьому безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення окремих предметів та речовин, які вилучені з вільного обігу [1, с. 70].

При контрабанді історичних і культурних цінностей факультативним безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, з приводу забезпечення права народу на культурну спадщину. Важливим у цьому випадку є той факт, що таке право народу гарантовано ст. 54, 56 Конституції України.

У випадку незаконного переміщення через митний кордон України отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації факультативним безпосереднім об'єктом у таких злочинах виступають суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом щодо забезпечення громадської безпеки, життя, здоров'я населення, приватного життя.

Аналогічної думки дотримуються й Г.В. Андрусів та О.Ф. Бантишев, які вважають, що заборона перевезення отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (предметів, вилучених з вільного обігу) через митний кордон диктується інтересами громадської безпеки [1, с. 121-122].

До предметів контрабанди, з урахуванням диспозиції статті 201 КК України, відносять:

- культурні цінності;
- отруйні, сильнодіючі та вибухові речовини;
- радіоактивні матеріали;
- зброю та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);
- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [10, с. 578].

Контрабанда культурних та історичних цінностей створює загрозу втрати назавжди унікальних предметів, історичне і культурне значення яких може мати далеко нееквівалентну грошову оцінку. Кожна цивілізована країна прагне зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь своїх громадян. У Конвенції ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності», ратифікованій Указом Президії Верховної Ради УРСР від 10 лютого 1988 р., вказується, що кожна держава зобов'язана охороняти спадщину, котра складається з культурних цінностей, які знаходяться на її території, від загрози розкрадань, таємних розкопок та незаконного вивезення. У Конвенції зазначається, що вивезення культурних цінностей можливе лише за спеціальним дозволом влади країни, а інша країна-учасниця Конвенції зобов'язана перешкоджати незаконному ввезенню відповідних предметів, передусім тих культурних цінностей, які викрадені з музеїв.

До культурних та історичних цінностей відносять: об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: картини, скульптури, малюнки, акварелі, різноманітні види гравюр, мініатюри, вироби з порцеляни, кристалу, кераміки, дерева, шкіри, дорогоцінних і недорогоцінних каменів, дорогоцінних і недорогоцінних металів, кістки, предмети художніх народних промислів, гобелени, меблі, художній одяг і взуття, нумізматики (монети), художня зброя, книги, рукописи, пластинки, музичні інструменти, поштові марки та інші предмети, що складають

велику художню, історичну, наукову, іншу культурну цінність та ін. [6].

Отруйні речовини – це отрути, токсини (бойові, лікарські, сільськогосподарські та інші), які, потрапляючи всередину організму людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати смерть людини або психоневрологічний розлад, порушення дихання чи функції серцево-судинної системи, ураження нирок (нефропатію) чи печінки (гепатопатію) тощо. Вони можуть бути мінерального (миш'як, стрихнін, ртуть та сулема, синильна кислота та інші ціаніди, пестициди тощо), рослинного (отрута, виділена із мухомора, блідої поганки тощо), тваринного (зміїна отрута та отрута, що виробляється членистоногими тваринами) або змішаного чи штучного (хімічного) походження.

Сильнодіючі речовини – це лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоди. До них, зокрема, віднесені аміназин, бісептол, гросептол, еритроміцин, ефералган, камфора, корвалол, ністатин, нітрогліцерин, новокаїн, сульфадимезин, тетрациклін, фурацилін, Деякі інсуліни та вітаміни, кислота нікотина, настойки женьшеню і прополісу, розчин йоду спиртовий. До сильнодіючих речовин належать і інші кислоти, луги, солі [10, с. 578].

Вибухові речовини – це порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Згідно з п. 1.8 Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання (затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 грудня 2000 р. № 241) *радіоактивні матеріали* – це будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, установлені нормами, правилами й стандартами з ядерної та радіаційної безпеки. До них можна віднести: ядерне паливо, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу ядерного поділу поза ядерним реактором, радіоактивні продукти та відходи, а також речовини природного або штучного походження, що містять у своєму складі радіоактивні ізотопи, які здатні до первісного випромінювання (руда уранова або торієва, уран-233, плутоній-239, америцій-242 тощо).

До вогнепальної зброї відносяться всі види бойової, спортивної, нарізної, мисливської (крім гладкоствольної мисливської зброї), у якій для проведення пострілу використовується сила тиску газів, що утворилися при згорянні вибухової речовини (пороху або іншої спеціальної горючої суміші).

В постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», зазначено що *до бойових припасів* слід відносити патрони, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби або вибухові пристрої в зібраному виді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнестрільної зброї або для вчинення вибуху [4, с. 204]. На нашу думку, у цьому роз'ясненні поняття «бойових припасів» дещо звужується.

Так, відповідно до Військового енциклопедичного словника боеприпасами є частина озброєння, безпосередньо призначена для ураження живої сили і

техніки, зруйнування споруджень (укріплень) і виконання спеціальних завдань. До боєприпасів відносяться артилерійські і реактивні снаряди, бойові частини ракет і торпед, патрони до стрілецької зброї, гранати, авіаційні і глибинні бомби, інженерні і морські міни, підривні заряди, димові шашки. За належністю боєприпаси можуть бути артилерійські, морські, авіаційні, стрілкові, інженерні, за призначенням – основні (для ураження цілей), спеціальні (для освітлення, задимлення тощо) і допоміжні (для спеціальних випробувань)

Окрім вищезазначених предметів з моменту прийняття Закону України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» до предмету злочину ст. 201 КК України віднесено спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [3].

З урахуванням п. 1.6. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, затверджених наказом Служби безпеки України від 30.01.2011 р. № 35 до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших засобів негласного отримання інформації відносять технічні, програмні засоби, устаткування, апаратуру, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації [9].

Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 р. № 1450 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації», закріплює, що правом на замовлення, розроблення, виготовлення та придбання спеціальних технічних засобів наділені виключно центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділи яких провадять оперативно-розшукову діяльність та правоохоронні органи іноземних держав (іноземні замовники) [12].

Висновок. Кримінальна відповідальність за контрабанду, передбачена ст. 201 КК України, настає у випадках переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від нього товарів, які обмежені в цивільному товарообігу незалежно від їх розміру, а саме: історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, а також стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлені відповідні правила переміщення через митний кордон України.

Вилучення з кола предметів кримінально-караної контрабанди товарів та іншого майна у великих розмірах, які перебувають у відносно вільному цивільному товарообігу, на сьогоднішній день є дещо передчасним кроком зі сторони законодавця.

Треба враховувати ту обставину, що нелегальний імпорт в Україну високо оподаткованих товарів, насамперед алкогольних напоїв, тютюнових виробів,

побутової радіоелектроніки, нафтопродуктів тощо завдає істотної шкоди системі митного оподаткування, у зв'язку з чим вона потребує не лише фінансової та адміністративно-правової охорони, а й кримінально-правового захисту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф. Відповідальність за злочини проти держави: Навчальний посібник для студентів юридичного факультету. — К.: РВЦ «Київський університет», 1997. — 166 с.
2. Владимиров В.А. Уголовно-правовая борьба с контрабандой. — М.: Изд. Всшая школа. — 1959.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4025-17э
4. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навчально-практичний посібник / Укл. Б.О. Кириць. — Львів: Ліга-прес, 2010. — 412 с.
5. Карпушин М.П., Курляндский В.И. Ответственность за государственные преступления. — М.: Изд. Юридическая литература, 1965. — 292 с.
6. Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності». — [Електронний ресурс] — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_277
7. Коржанский Н.И. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1979. — 25 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для юридичних вузів і фак. / М.І.Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін. За ред. професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В. Я. Тація. — Харків: Право, 1997. — 368 с.
9. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0225-11/page
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та допов. — К.: Юридична думка, 2012. — 1316 с.
11. Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України: / О.М. Омельчук. — Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08. — Львів, 2002. — 240 с.
12. Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації: постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 р. № 1450. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1450-2001-п
13. Тацій В.Я. Объект преступления. Уголовное право Украины. Общая часть. — Харьков: Вища школа, 1999. — 78 с.